

Nationalekonomisk forskning ur kvinno- och jämställdhetsperspektiv

*Den dominerande
neoklassiska teorin inom nationalekonomin
kan användas för att analysera
frågor som är viktiga för jämställdheten mellan könen,
hävdar artikelförfattarna. De tror inte
att fler kvinnliga forskare i nationalekonomi skulle förändra
ämnets teoretiska kärna. Däremot
kommer kvinnorna kanske att intressera sig för
nya ämnesområden.*

Om det fanns fler kvinnliga forskare i nationalekonomi, skulle vi då få mer av ett kvinnoperspektiv i den nationalekonomiska forskningen och vari skulle detta i så fall bestå?¹ Ett kvinnoperspektiv i nationalekonomin skulle kunna avspegla sig i framväxten av andra *teorier*, andra *metoder*, andra *ämnesval* – och då särskilt *mer* forskning om kvinnor – och/eller förändringar i *tillämpningen* av existerande teori och metod. Det är också möjligt att tolkningen och utnyttjandet av nationalekonomiska forskningsresultat skulle påverkas.

Inom många andra discipliner har kvinnliga forskare hävdat att teorin inom ämnet är utformad av män och för män och att fler kvinnliga forskare och därmed mer av ett kvinnoperspektiv skulle medföra att den grundläggande teorin kom att förändras. Vi kommer i denna artikel att argumentera för att fler kvinnliga forskare i nationalekonomi inte kommer att leda till att grundläggande ekonomisk teori och metod förkastas eller byts ut. Kvinnoperspektivet i nationalekonomi kommer i huvudsak att bestå av ett intresse för andra ämnesområden, en ökad forskning om kvinnor och en konsekventare och mer jämställdhetsinriktad tillämpning av existerande teori, särskilt i samband med utformning av ekono-

misk politik. Vår bedömning avser den ”huvudfåra” inom nationalekonomin som dominerar såväl den svenska som den internationella forskningen och undervisningen inom ämnet, dvs neoklassisk teori i vid bemärkelse.²

1 Teorikärnan består

Nationalekonomisk teori och metod erbjuder enligt vår mening fruktbara medel för att analysera kvinnors såväl som mäns verklighet och för att analysera för kvinnor och jämställdhet viktiga frågor. Förklaringarna till vår tilltro till nationalekonomins möjligheter är flera. Ett skäl är den generella och abstrakta karaktären hos grundläggande ekonomisk teori. Utgångspunkten för nationalekonomisk analys är teori om hur individer under vissa restriktioner väljer att fördela sina knappa resurser. Denna teorikärna finns det enligt vår mening ingen anledning att ifrågasätta ur ett kvinnoperspektiv. Den är lika tillämplig på kvinnors som på mäns beteende och beslut.

Den generella karaktären hos ekonomisk teori innebär dock att den i mycket fylls med innehåll först genom sina tillämpningar. Det är snarare där man kan vänta

sig att finna brister ur ett kvinnoperspektiv – vad gäller de problemställningar och de sätt på vilka ekonomisk teori tillämpas av dagens forskare.

Även ur denna aspekt finns det anledning att se positivt på utvecklingen inom nationalekonomin. Under 1960-talet växte nya begrepp och teoriansatser fram i USA – främst förknippade med ekonomerna Jacob Mincer och Gary Becker – vilka förbättrade ekonomernas analysmöjligheter och detta just på områden av stort intresse för kvinnor och jämställdhet.³ Denna teoriutveckling berodde inte på att de kvinnliga nationalekonomerna blivit fler. Den berodde istället på att mycket av den verksamhet som tidigare sköts i hemmen – utbildning, hälso- och sjukvård, barnavård, åldringsvård – flyttats över till betalt arbete och därmed utgjorde en större del av verksamheten på nationalekonomernas traditionella domän – marknaden. Detta, tillsammans med kvinnornas ökade förvärvsverksamhet, gjorde att det förelåg ett uppenbart intresse för utvidgningar av den ekonomiska teorins tillämpningsområde. De nya teoriansatserna skapade, i kombination med de möjligheter till analys av stora individdatamaterial som datatekniken gav, underlag för en omfattande empirisk nationalekonomisk forskning under 1970-talet och framåt. Ett viktigt tillämpningsområde för Mincers och Beckers teorier har varit analyser av kvinnors beteende och situation på arbetsmarknaden och av skillnader i arbetsvillkor mellan kvinnor och män. De nya teorierna har också inneburit att man utsträckt nationalekonomins tillämpningsområde till aktiviteter *utanför* arbetsmarknaden, t ex inom familjen. Särskilt viktigt ur ett kvinno- och jämställdhetsperspektiv är att teorierna inneburit att man uppmärksammat *sambandet* mellan det som händer utanför arbetsmarknaden, t ex inom familjen, och de erfarenheter en person får på arbetsmarknaden.

Vår positiva inställning till den ekonomiska teorins möjligheter får inte tolkas som att vi anser att alla frågor kring kvinnors ställning i samhället och kring jämställdheten kan och bör analyseras med hjälp av

ekonomisk teori. Ekonomisk teori har sin styrka och sina svagheter. En stor styrka ligger i *förenklingen* – den ekonomiska teorin strävar efter att i en komplicerad verklighet finna centrala samband för att teoretiskt och empiriskt analysera, testa och kvantifiera dessa. Detta innebär, å andra sidan, att nationalekonomin alltid kan kritiseras för att inte ge en ”fullständig” eller ”korrekt” bild av verkligheten eller för att bortse från viktiga faktorer.

En annan egenskap hos nationalekonomin är att den i viss bemärkelse är en ”statistisk” teori. Teorin bygger visserligen på modeller över individers beteende, men avsikten är inte att beskriva och studera enskilda individers uppträdande och motiven för detta. Målet är att fånga *systematiska regelbundenheter* i beteendet hos *grupper* av individer eller beteendet hos ”representativa” individer. Kritik riktad mot nationalekonomin som bygger på enskilda fall uppfattas således av nationalekonomer som mindre relevant.

Vidare ligger det i ämnets natur att dess främsta uppgift är att undersöka de *ekonomiska* faktorernas inflytande på vissa fenomen. Detta innebär inte att andra faktorer frångämnas inflytande utan endast att de ekonomiska faktorerna uppfattas som viktiga att analysera för fenomenet ifråga. I de fall som behandlas i denna uppsats är nationalekonomins uppgift att undersöka de ekonomiska faktorernas betydelse för arbetsfördelningen mellan könen, för olikheter i arbetsvillkor mellan kvinnor och män och för arbetets organisering i form av hemarbete eller marknadsarbete i olika former. Om man då lyckas påvisa att ekonomiska faktorer är av vikt och *vilka* ekonomiska faktorer som är mest betydelsefulla har man också erhållit kunskap om faktorer som politiker och andra kan söka påverka med ekonomisk politik och andra åtgärder om de önskar driva på utvecklingen i en viss riktning. Utformningen av åtgärder är emellertid inte huvudsyftet med den nationalekonomiska jämställdhetsforskningen, vilket den ibland anklagats för. Syftet är, liksom i andra vetenskaper, att öka kunskaperna om hur vårt samhälle fungerar.

2 Teorier av särskilt intresse från kvinno- och jämställdhetssynpunkt

För att illustrera vår tes att nationalekonomisk teori erbjuder fruktbara medel att analysera för kvinnor och jämställdhet viktiga frågor kommer vi översiktligt att redogöra för några teorier av särskilt intresse från kvinno- och jämställdhetssynpunkt som utvecklats inom vårt ämne, samt peka på den forskning som hittills genomförts av svenska nationalekonomer. I första hand har vi valt att exemplifiera med den sk tidsallokeringsteorin och den nya hushålls-ekonomin ("the new home-economics" eller "the new economics of the family"). Dessa har utgjort en viktig utgångspunkt för mycket av den forskning kring kvinnor och ekonomi som ägt rum och belyser också väl för icke-ekonomer hur ekonomer analyserar problem med ekonomisk-teoretiska metoder.

De "nya" teorierna bygger på samma grundläggande antagande som traditionell ekonomisk teori, dvs på att individens beteende kan ses som resultatet av ett rationellt val mellan olika tillgängliga alternativ. Med ett rationellt val avses att individen väljer det av de för henne/honom tillgängliga alternativen som ter sig bäst utifrån just hennes/hans preferenser.⁴ Genom att utgå från att individens preferenser inte förändras söker ekonomerna därpå härleda hur *förändringar* i olika ekonomiska variabler (såsom t ex i individens marknadslön, individens produktivitet i hemarbete, priset på marknadsvaror, inkomstbeskattningen, villkoren i socialförsäkringssystemen etc) kan väntas påverka individens val mellan olika alternativ. De på detta sätt i teoretiska modeller härledda sambanden mellan förändringar i olika ekonomiska variabler och förändringar i individens val söker ekonomerna därpå empiriskt dels testa, dels kvantifiera. De empiriska studierna, vilka ofta genomförs med statistiska metoder, undersöker med andra ord dels *hurvida* de teoretiskt förväntade sambanden föreligger i verkligheten, dels *hur mycket* individens beteende påverkas av en förändring av viss storlek i de studerande variablerna.

Linda Lundgren, Läggnig av färsksill, teckning 1980

2.1 Tidsallokeringsteorin

Det nya i tidsallokeringsteorin är att tillgången på tid ses som den övergripande restriktionen för individens valalternativ (Becker 1965). Den tid individen ägnar åt olika aktiviteter måste rymmas inom hennes/hans tidsrestriktion, samtidigt som på sedvanligt sätt utgifterna för köp av varor och tjänster måste rymmas inom inkomstrestriktionen. Istället för ekonomernas traditionella analytiska uppdelning i enbart marknadsarbete och fritid antas att tiden kan användas till flera aktiviteter. Aktiviteterna kan t ex delas upp i marknadsarbete, hushållsarbete, fritid och investeringar i mänskligt kapital (t ex utbildning, upplärning i arbetet, hälsovård).

Alla dessa aktiviteter resulterar, direkt eller indirekt, i att individens välfärd påverkas. Marknadsarbete ger inkomster som kan användas för att köpa varor och tjänster. Dessa kan individen kombinera med tid ägnad åt hushållsarbete för att framställa slutprodukter (t ex rena kläder, god mat, omsorg och vård) som ökar hennes/hans

välfärd. Marknadsproducerade och/eller hemproducerade varor och tjänster kan också kombineras med fritid för att öka individens välfärd. Avgränsningen mellan hemarbete och fritid är svår att göra. Ett sätt som föreslagits är att definiera hemarbete som sådant arbete för vilket man kan leja annan arbetskraft eller köpa marknads-substitut för produkten, medan fritid avser verksamhet där individens egen tid är nödvändig för att hon/han skall kunna tillgodogöra sig en välfärdsökning (se Gronau 1977). Denna definition täcker emellertid inte på ett nöjaktigt sätt omsorgsarbete. Investeringar i mänskligt kapital ger kostnader för individen medan de pågår, genom att man då måste avsätta viss tid som annars kunde ägnats åt marknadsarbete, hemproduktion eller fritid. Detta kompenseras av att investeringarna kan höja individens produktivitet i marknadsarbete, hemarbete och/eller fritid och därmed ge ökad välfärd i framtiden.

2.2 Den nya hushållsekonomin

För att belysa skillnader i mäns och kvinnors fördelning av sin tid behöver teorin om tidsallokering kombineras med teorin om arbetsfördelning. Det är bl a detta som görs i den nya hushållsekonomin (Becker 1976, 1981). Redan Adam Smith visade att arbetsfördelning, specialisering och byte av varor och tjänster kan ge produktivitetsvinster så att alla parter kan få det bättre. Ekonomers analys av arbetsfördelningen mellan könen, dvs av skillnader i mäns och kvinnors tidsallokering, är en tillämpning av detta.

I den nya hushållsekonomin ses familjen som en enhet, vilken gemensamt försöker maximera sin välfärd.^{5, 6} Med tidsallokeringsteorin som utgångspunkt betraktas familjen som en produktionsenhet, ett litet företag, som producerar de varor och tjänster som slutligen bidrar till familjens välfärd. För familjens produktion behövs dels tid, dels varor köpta på marknaden för inkomster förtjänade i marknadsarbete. Den möjliga produktionen är begränsad dels ge-

nom att hushållsmedlemmarna har begränsad tid att dela mellan olika aktiviteter, dels genom att inkomstmöjligheterna är begränsade genom tidsrestriktionen och genom den marknadslön man kan erhålla. Hushållet står inför problemet att fördela de olika medlemmarnas tid mellan olika aktiviteter på ett sätt som maximerar familjens välfärd.

I ett två-personers hushåll finns möjligheter till specialisering så att t ex en person ägnar sig huvudsakligen åt hemarbete och den andra koncentrerar sig på marknadsarbete. I en del sysselsättningar är makarnas tid komplement, dvs bådas tid behövs, men i andra kan familjemedlemmarna ersätta tid för varandra. Likaså finns det möjlighet att ersätta tid i hemproduktion med marknadsvaror. Den tidsfördelning familjen bestämmer sig för kommer att bero på familjemedlemmarnas förtjänstmöjligheter på marknaden, deras avkastning på investeringar i mänskligt kapital, deras produktivitet i olika aktiviteter utanför marknaden, substitutionsmöjligheterna mellan mannens och hustruns tid och substitutionsmöjligheterna mellan tid och marknadsvaror i hemproduktion och slutligen familjens preferenser eller smak för olika slutprodukter.

I aktiviteter där familjemedlemmarnas tid är utbytbar kan familjen göra välfärdsvinster genom specialisering om familjemedlemmarnas förtjänstmöjligheter på marknaden och/eller produktivitet i hemarbete skiljer sig åt. Den som har högst lön på marknaden ägnar sig troligen huvudsakligen åt marknadsarbete, medan den som har högst produktivitet i hemarbete tar huvudansvaret för detta. Om samma person är mest produktiv i båda verksamheterna kommer arbetsfördelningen att bero på var hon/han är relativt sett mest överlägsen. På samma sätt sker specialiseringen på olika sysslor inom hemproduktionen.

Hushållsmodellen säger således att specialisering inom familjen kan löna sig. Men den säger naturligtvis inte att det alltid bör falla på ett visst kön att ta ansvar för hemarbetet och på det andra att svara för marknadsarbetet. Hushållsmodellen förklarar bara arbetsfördelningen mellan könen *givet*

Linda Lundgren, *Sillarbeterska*, teckning 1980

och att det finns vissa skillnader mellan mäns och kvinnors produktivitet i olika aktiviteter. Den har däremot inga förklaringar att ge till *varför* de aktuella produktivitetsskillnaderna existerar.⁷ Förklaringen till dessa skillnader får sökas på annat håll. Förklaringar som brukar framhåvas är den långa traditionen av uppdelning i manliga och kvinnliga arbetsuppgifter och den upplärning till hög produktivitet i olika aktiviteter som förmedlas till pojkar och flickor under deras uppväxttid, den specialisering till hög produktivitet i arbete med hem och barn som uppstår för kvinnor i samband med barnafödande och den tidigaste vården av barn samt sämre inkomstutsikter för kvinnor på arbetsmarknaden. Ekonomer förnekar alltså inte att tradition, attityder, socialisation etc kan vara förklaringar till arbetsfördelningen mellan könen men framhåller genom sin analys att dessa faktors inverkan kan gå via effekter på mäns och kvinnors relativa produktivitet i olika aktiviteter. Om så är fallet innebär det att åtgärder som direkt söker påverka mäns och kvinnors produktivitet i olika sysselsättningar bör resultera i en ändrad arbetsfördelning.

Även denna översiktliga beskrivning av tidsallokeringsteorin och den nya hushålls-ekonomin torde ge en uppfattning om varför denna formulering av ekonomisk teori använts av många nationalekonomer som analyserat kvinnors ställning i arbetslivet. Teorin har genererat en rad intressanta hypoteser, som också undersökts empiriskt bl a med ekonometriska, dvs ekonomiskt-statistiska, metoder. Teorin har t ex pekat på att förklaringar till kvinnors ökade förvärvsdeltagande bör sökas bland faktorer som inneburit att kvinnors produktivitet i marknadsarbete relativt hemarbete ökat över tiden (t ex stigande reallön, höjd utbildningsnivå, minskat barnantal/familj) och bland faktorer som inneburit att mäns och kvinnors relativa produktivitet i olika aktiviteter förändrats (t ex löneutjämning mellan män och kvinnor, särbeskattningsreform). Liknande hypoteser gäller skillnader mellan olika grupper av kvinnor och mellan kvinnor och män avseende deltids-

arbetet. Även på andra områden än arbetslivet har modellens teoretiska utgångspunkter utnyttjats. I analyser av barnafödandets utveckling har man uppmärksammat utvecklingen av kvinnors reallöner, vilka ses som en tidskostnad för barn. Ekonomiska analyser av äktenskap och skilsmässa framhåller att utvecklingen av kvinnors marknadsalternativ inneburit att de specialiseringsvinster som familjen möjliggör minskat.

2.3 Humankapitalteorin

För att belysa skillnader i löner mellan kvinnor och män har humankapitalteorin eller teorin om investeringar i mänskligt kapital utnyttjats i ett flertal studier. För det första har teorin använts som teoretisk ram för studier av i vilken utsträckning löneskillnader mellan kvinnor och män beror på att kvinnor ägnat mindre tid än män åt investeringar i eget kunskapskapital inriktat mot marknaden, dvs har lägre formell utbildning, mindre yrkeserfarenhet etc än män. För det andra har teorin använts för att söka förklara kvinnors utbildnings- och andra investeringsval, *givet* att arbetsfördelningen mellan könen är sådan att kvinnor har eller förväntar sig få större ansvar och tidsinsats för barn och hemarbete än män.⁸ Med teorins hjälp har man sålunda sökt förklara hur mycket och vilka slags utbildningsinvesteringar kvinnor väljer att göra jämfört med män, varför kvinnor väljer andra yrken än män osv.

2.4 Diskrimineringsteorier

Tidsallokeringsteorin, humankapitalteorin och den nya hushållsekonomin är främst inriktade på att analysera arbetsmarknadens utbudssida. Empiriska studier utifrån dessa teoriansatser har lyckats förklara en del men inte alla skillnader i mäns och kvinnors arbetsmarknadssituation. En förståelse av denna kräver även analyser av arbetsmarknadens efterfrågesida. En förklaring till att kvinnors löner, yrken och befattningar skiljer sig från mäns kan vara att kvinnor utsätts för diskriminering på

arbetsmarknaden och därför har svårt att få tillträde till vissa yrken och befattningar och/eller inte får det på samma villkor som män.

Teorier om diskriminering av grupper på arbetsmarknaden har en lång tradition inom nationalekonomin och många av de tidigast utvecklade teorierna på detta område rörde skillnaderna i mäns och kvinnors arbetssituation.⁹ Det finns ett flertal ekonomiska diskrimineringsteorier vilka bygger på olika orsaker till att kvinnor är diskriminerade. Gemensamt är att man utifrån ett givet motiv för diskriminering (tex smak, fördomar, tradition,) söker härleda effekterna av diskrimineringen på löneskillnader, arbetslöshet, yrkesfördelning och arbetsfördelning i familjen. I likhet med den hushållsekonomiska modellen ger dessa teorier ingen fullständig förklaring till skillnaderna mellan mäns och kvinnors situation inom modellens ram. De förklarar bara arbetsmarknadssituationen *givet* ett visst motiv för diskriminering. Kompletterande antaganden behövs rörande tex uppkomsten av smak, traditioner, fördomar etc för att förklara existensen av diskriminering. Men modellerna kan användas för att förutsäga hur *förändringar* i ekonomiska variabler eller ekonomisk-politiska åtgärder kan väntas *förändra* individernas arbetsmarknadsbeteende och arbetsgivarnas rekryteringsbeteende.

Den empiriska forskningen på grundval av de ekonomiska diskrimineringsteorierna har i stor utsträckning varit inriktad på att mäta omfattningen av diskriminering av kvinnor.¹⁰ Ofta mäts denna enbart som en restpost – tex som den del av löneskillnaderna mellan kvinnor och män som inte kunnat förklaras med hjälp av de utbudsinriktade teorierna. Om kvinnor är diskriminerade på arbetsmarknaden kan detta emellertid väntas återverka på deras utbudsbeteende, dvs på tex deras utbildningsval, yrkesval och satsning på att nå högre positioner i arbetslivet. En del av skillnaderna mellan mäns och kvinnors humankapitalinvesteringar kan alltså ha sin bakgrund i diskriminering och restpostmetoden därmed ge ett missvisande mått på

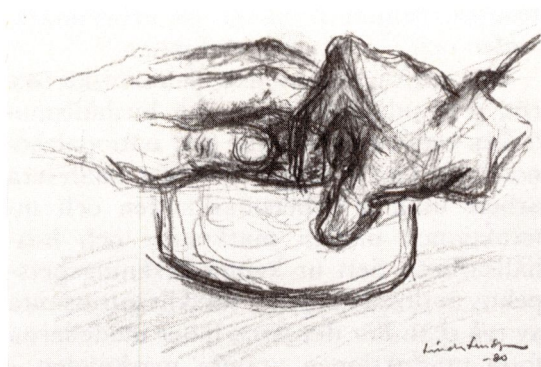
diskrimineringens omfattning. Den empiriska forskningen på diskrimineringsområdet är för närvarande på stark tillväxt, framför allt i USA, bl a som en följd av det omfattande empiriska material som tas fram i samband med tillämpning och juridisk prövning av den amerikanska likalönslagstiftningen.¹¹

3. *Svensk nationalekonomisk forskning om kvinnor och ekonomi*

Nationalekonomiska studier av kvinnors situation är fåtaliga före 1970-talet.¹² Man får gå tillbaka till 1930-talet för att finna svensk nationalekonomisk kvinnoforskning med en inriktning liknande dagens (och då utförd av den enda kvinna som erhållit svensk doktorsgrad före 1976). I ett imponerande arbete redovisar dåvarande docenten Karin Kock en noggrann granskning av arbetsfördelningen mellan könen på svensk arbetsmarknad vad avser yrken, arbetsuppgifter, befattningar och löner.¹³ Hon genomför också en analys av orsakerna till skillnaderna i arbetsvillkor, vilken innehåller många av de hypoteser som dagens ekonomer studerar – om än inte lika precist formulerade.

I ett par utredningar av LO och SAF avlämnade 1945 och 1951 analyseras kvinnolöner och könssegregering på arbetsmarknaden.¹⁴ Intresset för kvinnofrågor ur ekonomiskt perspektiv under efterkrigstiden inskränkte sig i övrigt nästan helt till analyser av kvinnors förvärvsdeltagande. Detta betraktades då ur perspektivet att försörja arbetsmarknaden med arbetskraft snarare än ur ett kvinnoperspektiv (vilket lyfter fram kvinnors försörjningsmöjligheter och arbetsvillkor), bl a i prognoser från SCB och i statliga arbetsmarknadsutredningar.¹⁵

Under 1970-talet tar forskningen om kvinnor ur ekonomiskt perspektiv fart.¹⁶ Den har hittills i huvudsak avsett arbetsmarknaden och omfattar dels beskrivningar av utvecklingen av kvinnors arbetsvillkor, dels tillämpningar av de teorier som redovisats i föregående avsnitt. De områden som berörts av svenska forskare är ar-

Linda Lundgren, *Läggning av färskill*, teckning 1980

betsutbudets bestämningsfaktorer, deltidssarbetets utveckling och orsaker, löneskillnader mellan könen, mäns och kvinnors arbetslöshetsmönster, ungdomars utbildningsval och arbetsmarknadssituation, yrkessegregeringens utveckling och orsaker samt vissa familje-, social- och arbetsmarknadspolitiska åtgärders effekter för kvinnor.¹⁷

Utvecklingen av kvinnors förvärvsdeltagande och de stora förändringar som skett i mönstret för förvärvsarbete över livstiden har beskrivits i ett flertal studier (Gustafsson 1979 a och 1979 b, Gustafsson & Lantz 1985, Jonung 1982 a, Jonung & Thordarsson 1980, Pettersson 1981).¹⁸ Ekonometrisk undersökningar visar att kvinnors förvärvsdeltagande efterhand blivit allt mindre känsligt för ekonomiska förklaringsfaktorer, såsom egen lön, makes inkomst, förekomst av barn och deras antal och ålder. Förvärvsarbete har slagit igenom som ett dominerande livsmönster för kvinnor liksom för män. Den enskilda faktor som främst tycks förklara det ökade förvärvsarbetet under 1970-talet är höjda marknadslöner för kvinnor (Gustafsson och Jacobsson 1984). Den specialisering som hushållsmodellen förutsäger uttrycker sig idag istället i skillnader mellan män och kvinnor vad gäller frånvaro från arbetsmarknaden och förekomst av deltidssarbete. Ekonomiska förklaringsfaktorer utövar ett klart inflytande över arbetstidens längd (Pettersson 1981, Tegle 1985).

Specialiseringen av kvinnors och mäns tid till arbetsmarknaden respektive till

verksamhet utanför arbetsmarknaden har dock klart minskat. Detta beror inte främst på att kvinnor ökat sina arbetsinsatser på arbetsmarknaden, utan i ännu högre grad på att männen (genom förkortad arbetstid, ökad semester m m) har ökat sin tid utanför arbetsmarknaden (Jonung 1986). En minskad specialisering skall enligt hushållsmodellen leda till en utjämning av såväl utbildnings- och yrkesinriktning som av kvinnors och mäns löner. Dessa områden är betydligt mindre belasta än arbetsutbudet, men vissa resultat finns. Yrkessegregeringen efter kön har klart minskat, men förändringarna är betydligt blygsammare än de i förvärvsdeltagandet (Jonung 1984). Löneskillnaderna mellan kvinnor och män har minskat kraftigt de senaste decennierna. En studie av industritjänstemän visar att kvarvarande löneskillnader till ungefär hälften kan hänföras till skillnader i ålder, utbildning och avbrott i förvärvsverksamheten (Gustafsson 1976, 1978, 1981). Redan vid ungdomarnas inträde på arbetsmarknaden framträder klara skillnader i mäns och kvinnors arbetsvillkor (Persson-Tanimura 1983, Björklund & Persson-Tanimura 1984).

Den nationalekonomiska kvinnoforskningen har i första hand varit inriktad på att belysa kvinnors handlande på arbetsmarknaden och villkor i arbetet. Karakteristiskt är dock att den, eftersom den avser kvinnor, oftast belyser samband mellan hushållssektorn och marknadssektorn. Kvinnoperspektivet lyfter fram förekomsten av alternativa produktionsmöjligheter utanför arbetsmarknaden. Nationalekonomiska studier av produktionen utanför arbetsmarknaden är dock fåtaliga.¹⁹

4. En mer jämställdhetsinriktad forskning

I Sverige har det i stor utsträckning varit kvinnliga nationalekonomer som ägnat sig åt att studera kvinnors villkor på arbetsmarknaden.²⁰ Fler kvinnliga forskare i nationalekonomi har helt klart bidragit till att driva fram *mer forskning om kvinnors situation och uppgifter* i den svenska ekonomin. På likartat sätt tror vi att fler kvinnliga forskare i

Linda Lundgren, Sillarbeterska, teckning 1980

nationalekonomi skulle bidra till *ökad forskning på andra områden*. Det finns ämnesområden och problem som kvinnor i större utsträckning än män uppmärksammar och finner av intresse och som också kan och bör angripas med ekonomisk teori. Fler kvinnliga nationalekonomer skulle också kunna bidra till att *tillämpningarna* av ekonomisk teori på vissa typer av problem blev mer konsekventa och jämställdhetsinriktade än vad som nu är fallet.

4.1 Mer forskning om hushållens produktion

Ett område som vi förutspår skulle stimuleras av fler kvinnliga nationalekonomer är forskning kring produktionen utanför marknaden och kring det inbördes beroendet mellan marknads- och hushållsproduktion; något som vi anser försummat i dagens forskning. En stor del av kvinnors arbete och produktion, och en väsentligt större del än männens, utförs utanför arbetsmarknaden. Hittills har den nationalekonomiska forskningen nästan helt inriktats på att studera inkomst- och

resursfördelningsproblem på arbetsmarknaden och i marknadsproduktion.²¹

Den utvidgning av den ekonomiska teorin, som tidsallokerings- och hushållsmodellen representerar, har gett nationalekonomerna bättre möjligheter att analysera arbete utanför arbetsmarknaden och interaktionen mellan marknads- och hushållsarbete. Sett ur kvinnoforskningsspektiv är dessa modeller särskilt intressanta av två skäl. För det *första* lyfter modellerna fram produktionen utanför marknaden – hushållsproduktionen – som det primära. Här sker den produktion som omvandlar resurser till välfärd för familjen. Marknadsarbete är i första hand ett medel för att skaffa insatsvaror till denna produktion.

För det *andra* är det uppenbart med modellens formulering att samtliga familjemedlemmar bidrar till familjens försörjning och att arbete är arbete oavsett om det utförs inom familjen eller som lönearbete på marknaden. Ur den nationalekonomiska *teorins* synvinkel är arbete utfört i hemmet inte fundamentalt annorlunda än arbete på marknaden.

I *praktiken* överger ekonomer dock oftast denna vida syn och ägnar sin analys endast åt den produktion som sker på marknaden. I de fall då hushålls- och marknadssektorn fungerar oberoende av varandra kan resultaten ändå bli korrekta. I många fall leder dock den ensidiga inriktningen på marknadsproduktion till att ekonomer förbiser viktiga effekter på hushållsproduktionen av den ekonomiska utvecklingen eller av ekonomisk-politiska åtgärder. Det är vår mening att ekonomer då tillämpar ekonomisk teori på ett felaktigt eller ofullständigt sätt. Eftersom kvinnorna står för en så stor del av produktionen utanför marknaden leder detta till att det är just kvinnornas produktiva insatser och bidrag till välfärden som försummas i den ekonomiska analysen.

Ofullständigheten i ekonomiska analyser som inte konsekvent tar hänsyn till effekterna på både marknadssektorn och hushållssektorn av förändringar i ekonomiska variabler har av flera skäl blivit alltmer markant. Ett skäl är att i och med kvinnornas utträde på arbetsmarknaden och den i

viss mån förändrade arbetsfördelningen mellan könen har en allt större andel av arbetskraften kommit att använda sin tid till *både* marknadsarbete och hushållsarbete istället för att främst vara specialiserade till endera sektorn. Så länge män och kvinnor i huvudsak arbetade inom var sitt område var det troligen mindre missvisande att i analyser av marknadssektorn bortse från återverkningar på hushållsproduktionen. De två sektorerna skötte då sina respektive resursfördelnings- och tidsallokeringsproblem förhållandevis oberoende av varandra. Idag får förändringar i tex löner, priser eller ekonomisk-politiska åtgärder mer omedelbara effekter på hushållens tidsfördelning och produktionsinriktning.

Ett annat skäl är att kvinnornas utträde på arbetsmarknaden har inneburit att en stor mängd produktion med mycket nära substitut i hemproduktionen – tex barnomsorg – lyfts över till marknaden. Beroendet mellan hushålls- och marknadssektorerna är större ju mer utbytbara de varor som produceras i de två sektorerna är i konsumtionen och ju mindre produktivitetsskillnaderna är mellan de två sektorerna.

Ett tredje skäl är att vi fått fler och mer omfattande offentliga ingripanden som lett till att marknadsarbete och arbete utanför marknaden behandlas olika (skattesystem, socialförsäkringssystem, subventioner till marknadsproducerade tjänster, tex barnomsorg, vilka skulle kunna produceras av hushållen själva osv). Valet mellan att förlägga sitt arbete till marknaden eller hemmet, eller valet av produktionsform för olika varor och tjänster, kommer då att snedvridas och inte längre bestämmas enbart av var det sker på samhällsekonomiskt effektivaste sätt. Analyser av offentliga åtgärder bör uppmärksamma både effekterna på marknaden och på hushållsproduktionen om de ekonomiska konsekvenserna skall kunna bedömas rätt. En försummelse på denna punkt kan få särskilt allvarliga konsekvenser ur kvinno- och jämställdhetsperspektiv. Den ekonomiska politiken, dvs stabiliseringspolitiken, skattepolitiken, socialförsäkringspolitiken, näringspolitiken etc utformas i allmänhet utifrån andra

överväganden än jämställdhetsaspekter.²² Detta hindrar dock inte att de kan få skilda konsekvenser för kvinnor och män, bl a beroende på att kvinnors och mäns andel av produktionen inom hushålls- och marknadssektorn skiljer sig åt.

Vår argumentation innebär inte att vi tror att en utvidgning av ekonomisk teori och analys till hushållsproduktionen kommer att vara problemfri. I hushållsproduktionen är det vanligt att samtidigt framställa flera olika slutprodukter, där tidsinsatsen för var och en är svår att särskilja. Avgränsningen mellan fritid och arbete är oklar. Mätproblemen, vad avser begrepp såsom produktion, produktivitet, effektivitet, kan också väntas vara svårare än för marknadsproduktionen.

4.2 Korrektare tillämpningar

På grund av de brister i den ekonomiska analysen som nämnts ovan är det just i frågor som rör hushållsproduktionen eller områden där det finns ett starkt beroendeförhållande mellan hemproduktion och marknadsproduktion som tillämpningen av ekonomisk teori tenderar att bli snedvriden eller inkonsekvent sett ur ett kvinno- och jämställdhetsperspektiv. Vi ser tre huvudorsaker till de missvisande tillämpningarna.

4.2.1 Hushållsproduktionen syns inte

Hushållsproduktionens osynlighet kan leda till två slag av missbedömningar, antingen att man underskattar intäkterna av den eller att man underskattar kostnaderna för den. Missbedömningarna går ofta, som exemplen nedan visar, i olika riktning för män och kvinnor.

En ofullständig behandling av *värdet av hushållsproduktionen* leder till snedvridningar bl a på följande områden. Studier av *inkomstfördelningen* blir ofta missvisande för att man inte tar hänsyn till tillgången på tid utanför arbetsmarknaden vilken kan ge välfärd i form av fritid eller hushållsproduktion. Detta problem gäller tex vid inkomstjämförelser mellan familjer med två vuxna

där en respektive två förvärvsarbetar. Vi tror också att det är uttryck för ett manligt förhållningssätt att standardjämförelser mellan familjer ofta beaktar olika kapitalvaror, medan barn betraktas som en kostnad och inte som en tillgång (Jonung 1982 b).

Vid bedömningar av *ledighetslagarnas* konsekvenser framhålls ofta produktionsbortfallet när personer är frånvarande från sina förvärvsarbeten. Ledighetslagar är egentligen ett missvisande namn. Det ger intryck av att man under "ledigheten" huvudsakligen ägnar sig åt fritidsverksamhet. I själva verket är avsikten med de flesta tjänstledigheter att man under frånvaron skall ägna sig åt annan produktiv verksamhet. Vill man lägga samhällsekonomiska aspekter på lagarna bör man jämföra värdet av den produktiva verksamheten under frånvaroperioden med produktionsbortfallet i företagen. Detta är den ansats som utnyttjats av tre kvinnliga nationalekonomer som analyserat ledighetslagarna (Gladh, Gustafsson & Lundgren 1981).

I andra fall uppmärksammas inte *hemarbetets kostnader* (Lantz 1979). Den offentliga sektorn sparar genom att dra ner på *kostnaderna för vården* av barn, sjuka och gamla. Sådana kostnader måste dock bäras i alla samhällen. De blir inte nödvändigtvis lägre för att de förflyttas från en sektor där de syns i företagens och det offentligas budgetar till hemmen och informell vård där de inte syns lika klart. Om detta innebär ett ineffektivt resursutnyttjande blir det istället dyrare samhällsekonomiskt sett.²³ Offentliga nedskärningar behöver följas av ökade möjligheter för alternativ organisation och finansiering av vård och service för att inte bara leda till en överföring av kostnader från en synlig till en osynlig sektor.

4.2.2 Arbete i hemmet och arbete på marknaden behandlas olika

Den olika behandlingen av arbete i hemmet och arbete på marknaden leder till att avvägningarna om var viss verksamhet skall förläggas kommer att bestämmas även av andra faktorer än av var den sker till sam-

hällsekonomiskt lägsta resurskostnad. Snedvridningar av detta slag uppmärksammas ofta i den ekonomiska debatten, men inte sällan på olika sätt för män och kvinnor.

Ett exempel är den *skattepolitiska debatten*. I denna har stor uppmärksamhet ägnats de snedvridningar som höga skatter leder till. Även om en privatperson är betydligt långsammare än en yrkeskunnig kan det ibland löna sig att utföra visst arbete, t ex enklare reparationer, målning etc själv i hemmet. Den överflyttning av arbetstid från marknaden till egenarbete och svart arbete som blivit följden har framhållits som ett problem och en samhällsekonomisk förlust. Detta resonemang tillämpas inte konsekvent när det gäller kvinnor och män. Förändringar i skattesystemet har bidragit till att en stor mängd produktion flyttats från hemmen till marknaden i och med kvinnornas utträde på arbetsmarknaden. Detta framhålls inte på motsvarande sätt som en samhällsekonomisk vinst. Kvinnors egenarbete med barn ses som ett problem först när de begär daghemsplatser. När det gäller kvinnorna framhålls sällan den snedvridning till förmån för hushållsarbete som är följden av att hemarbete inte är beskattat. Istället beläggs noggrant den subventionering som sker av daghemmens kostnader. Med hänsyn till den höga beskattningen av marknadsinkomster *krävs* emellertid en subventionering av vård på marknaden eller avdrag för barnomsorgskostnader för att valet mellan olika vårdformer skall bli neutralt.

Även *socialförsäkringarna* behandlar arbete i hemmet på ett annat sätt än arbete på marknaden. De flesta socialförsäkringsförmåner är knutna till innehavet av och inkomsterna från ett marknadsarbete. Hemarbetets avkastning kan man inte på samma sätt försäkra sig för. Eftersom kvinnorna förlägger sitt arbete på annat sätt än män, innebär systemet i praktiken att kvinnorna inte får samma sociala trygghet av sitt arbete som männen (Jonung 1978 a, 1978 b Ståhlberg 1983).

De sociala förmånerna knutna till förvärvsarbete har vuxit såväl i antal som i

storlek under de senaste decennierna. Sannolikt är detta en viktig förklaring till varför många kvinnor sett det som viktigt och förmånligt att ha en arbetsmarknadsanknytning. Ett exempel är föräldraförsäkringen. Kostnaderna – i form av de försäkringspengar man går miste om – för att skaffa barn utan att vara fast etablerad på arbetsmarknaden blir mycket höga. De flesta skjuter därför på föräldraskapet tills de är färdiga med sin utbildning och har ett fast arbete.

4.2.3 Mäns och kvinnors tidsanvändning är inbördes beroende

Diskussionen kring olika ekonomisk-politiska åtgärder förs ofta som om människors tids- och livsplanering skedde helt individuellt. Men många vuxna lever i hushåll med andra vuxna, där man kan "byta" tid och pengar med varandra. Detta leder till att åtgärder som påverkar kvinnors beteende indirekt kan påverka mäns och tvärtom. Texten kan en åtgärd som leder till att en person minskar sin arbetstid på marknaden indirekt leda till att en annan hushållsmedlem ökar sitt marknadsarbete genom att en del av hushållsproduktionen överförs till den förstnämnde.²⁴ Den möjlighet till anpassning vid förändrade ekonomiska omständigheter som människor har genom att omorganisera hushållsproduktionen måste beaktas vid bedömningar av konsekvenserna av en viss utveckling eller en viss åtgärd.

Försummelser av ovanstående slag är inte ovanliga vid bedömningar av ekonomisk-politiska åtgärder. Beräkningar av de samhällsekonomiska konsekvenserna av en *arbetstidsförkortning* har text baserats på ett antagande om att en sådan inte till någon del kompenseras med ett ökat arbetskraftsdeltagande eller en ökning av de deltidsarbetandes veckoarbetstider (SOU 1979:48). Om en sådan reform kan väntas omfördela arbetstiden mellan män och kvinnor blir naturligtvis prognosen oriktig och ett dåligt underlag för politiska beslut.

Vid analys av skatternas effekter på arbetsutbudet finns ofta en ensidig fokusering

på *marginalskatterna* för den förvärvsarbete i hushållet som har högst inkomst. Det förekommer to m att ett *hushålls* marginalskatt likställs med den som gäller för en enda inkomsttagare – mannen (se text Ds Ju 1979:1, Jonung 1977). Vid skatteförändringar finns emellertid inte bara möjligheten för en förvärvsarbetande att påverka sin inkomst genom att variera sitt eget arbetsutbud, utan inom ett hushåll finns också möjligheten att omfördela tid i marknadsproduktion och hushållsproduktion mellan familjemedlemmar (Schwartz 1984). Utvecklingen under efterkrigstiden har också gått från ett system med en inkomsttagare över två-inkomsttagarsystem till fler-inkomsttagarsystem, där såväl kvinnan som familjens ungdomar bidrar med marknadsinkomster (se SOU 1984:31).

Sammanfattning

Vi har i denna uppsats hävdats och sökt illustrera att nationalekonomisk teori och metod erbjuder värdefulla medel för att analysera för kvinnor och jämställdhet

Linda Lundgren, Arbete på syfabrik, teckning

centrala frågor såsom arbetsfördelningen inom hushållet, förvärvsarbetets omfattning, utbildnings- och yrkesval, löneskillnader mellan kvinnor och män och beslut om familjebildning och barnafödande.

Vidare har vi framfört uppfattningen att fler kvinnliga forskare i nationalekonomi inte kommer att leda till grundläggande förändringar inom ämnets teori. Däremot kan kvinnorna komma att förskjuta forskningens inriktning genom andra ämnesval och annan betoning av angreppssätt inom etablerade områden. Den ökade forskning kring kvinnors förvärvsarbetsvillkor, som ägt rum då antalet kvinnliga nationalekonomer ökar, tyder på detta. Ett annat område vi lyft fram i denna uppsats är forskning kring hushållets produktion och dess organisationsformer och kring sambanden mellan marknadsarbetet och dess villkor och hushållsarbetet och dess villkor. Här ser vi både utrymme för och behov av en utökad nationalekonomisk forskning.

Givetvis kan fler områden än de vi uppmärksammat här tänkas få stimulans av fler kvinnliga forskare. Här följer några ytterligare exempel. Inom traditionell nationalekonomi är det industrisektorn som tilldrar sig det dominerande intresset. Dubbelarbetande kvinnor kan finna produktionsvillkoren för privat och offentlig service betydligt intressantare att studera. Särskilt villkoren på marknaderna för privata tjänster och service (och därmed återverkningarna av förhållandena på dessa marknader på hushållens tidsallokering) är idag dåligt belysta. Kvinnor uppvisar ett mer varierat beteende över livscykeln än män och är på grund av barnafödande mer beroende än män av planering över livscykeln. Tillämpningen av ett livscykelsperspektiv kan tänkas bli vanligare med fler kvinnliga ekonomer.

Vår tanke är inte att en utveckling av nationalekonomisk forskning i de skisserade riktningarna endast kan eller bör genomföras av kvinnliga ekonomer. Kvinnliga forskare kan genom sin forskning och/eller ämneskritik påverka män att ta mer hänsyn till interaktionen mellan hushålls- och marknadssektorn, välja nya ämnesom-

råden för sin forskning och se annorlunda tolkningar av sina resultat. En ändrad arbetsfördelning mellan män och kvinnor bör också i sig leda männens intressen i den riktning vi beskrivit.

Slutligen har vi pekat på att nationalekonomisk teori ofta tillämpas på ett ofullständigt eller missvisande sätt på områden av vikt för kvinnor och jämställdhet. Detta gäller delvis i forskningen, men framförallt i den ekonomiska debatten och vid utformningen av underlag för ekonomisk politik. Till en del beror detta på den bristfälliga behandlingen av hushållsproduktionen och dess relationer till marknaden i den grundläggande ekonomiska analysen. Vår erfarenhet är dock att denna typ av brister oftare observeras av kvinnliga än av manliga ekonomer. Om denna observation är korrekt skulle fler kvinnliga nationalekonomer också bidra till att tillämpningarna av ekonomisk teori i ekonomisk debatt och i analyser av ekonomisk-politiska förslag blir konsekventare och mer jämställdhetsinriktade än vad som nu är fallet.

NOTER

* Vi vill tacka alla som gett oss synpunkter på tidigare versioner av denna uppsats, bland dessa speciellt deltagarna i Arbetslivscentrums seminarium kring "Teori och metod inom kvinnoforskningen" samt Katinka Hort, Ann-Charlotte Ståhlberg och Bodil Thordarson. Denna artikel är en förkortad version av Jonung och Persson-Tanimura (1985).

- 1 Enligt Wadensjö (1986) var under perioden sedan den nya doktorsexamen infördes 1969 och fram till 1985 totala antalet disputationer i nationalekonomi 144. Under samma tid har 9 kvinnor disputerat i nationalekonomi i Sverige, dvs kvinnorna svarade för 6 procent. Före den nya doktorsexamens införande har oss veterligt endast Karin Kock disputerat i nationalekonomi. 1985 utgjorde kvinnorna ca 15 procent av totala antalet registrerade (icke-nollaktiva) forskarstuderande i nationalekonomi.
- 2 Huvudföreläsaren har sina kritiker inom ekonomernas led och det finns alternativa ekono-

- miska teoribildningar, t ex marxistisk ekonomisk teori (se t ex Amsden 1980) för en redogörelse för olika teoribildningar inom den ekonomiska kvinnoforskningen). Huruvida ekonomer ansluter sig eller inte till nationalekonomins huvudfåra tror vi emellertid inte varierar systematiskt med kön. Följaktligen tror vi inte heller att fler kvinnliga forskare skulle medföra en förskjutning bort från huvudfåran.
- 3 Titlarna på några av Gary Beckers verk illustrerar väl vilka områden insatserna berört: *The Economics of Discrimination* (1957; 1971), *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (1964), *A Theory of the Allocation of Time* (1965), *The Economic Approach to Human Behavior* (1976), *A Treatise on the Family* (1981).
 - 4 Ekonomernas antagande om att individen företar ett rationellt val mellan olika tillgängliga alternativ tolkas ofta av icke-ekonomer som att ekonomer antar att individer i sina val enbart tar hänsyn till ekonomiska faktorer. Detta är en missuppfattning. Antagandet om att individen väljer rationellt innebär enbart att man ställer vissa krav på hur hennes/hans val mellan olika alternativ (alternativ innefattande såväl rent ekonomiska som andra komponenter) får gå till. T ex måste individen välja det alternativ hon/han rangordnat först och individens beteende måste vara konsistent, dvs har hon/han rangordnat ett visst alternativ före ett annat får hon/han inte en annan gång under lika omständigheter rangordna dem tvärtom. Utifrån antagandet om att individer väljer rationellt studerar sedan ekonomer främst hur förändringar i ekonomiska faktorer kan väntas påverka individernas val.
 - 5 Framställningen nedan av hushållsmodellen bygger på Jonung (1982 a).
 - 6 Rörande problemen förknippade med att se familjen som en enhet med en gemensam nyttofunktion, se Thonstad (1976), s. 144 och Tegle (1985), s. 128–129 och 145–149.
 - 7 I Blaug (1980) kritiseras den nya hushålls ekonomin just för att den inte leder fram till klara testbara hypoteser om den inte kompletteras med ad hoc antaganden, t ex om att produktivitetsskillnaderna mellan familjemedlemmarna ser ut på ett visst sätt.
 - 8 Även i detta fall gäller alltså att humankapitalteorin inte kan förklara skillnader i investeringsbeteende mellan kvinnor och män om den inte kompletteras med antaganden om att kvinnors och mäns förväntade framtida tidsallokering skiljer sig åt (dvs den hushållsekonomiska modellen) eller att den förväntade diskrimineringen på olika arbetsområden systematiskt skiljer sig mellan könen (dvs diskrimineringsteori).
 - 9 Se Lundahl & Wadensjö (1984) för en översikt över olika diskrimineringsteorier, bl a diskussionen mellan engelska ekonomer under 1900-talets början rörande orsakerna till löneskillnader mellan män och kvinnor.
 - 10 För en översikt av den empiriska forskningen utifrån de ekonomiska diskrimineringsteorierna se Cain (1984).
 - 11 Se t ex Treiman & Hartmann (1981) och Remick (1984).
 - 12 En ingående bibliografi över forskning och debatt på arbetsmarknadsområdet under perioden 1950–1968 finns i Institutet för arbetsmarknadsfrågor (1969).
 - 13 Bilagan finns i SOU 1938:47. En analys av kvinnors arbetsmarknadsvillkor presenterades även vid Nationalekonomiska föreningens sammanträde den 9 mars 1937.
 - 14 LO:s kvinnolönekommitté (1949) och Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning (1951). Se Lundahl & Wadensjö (1985) för en presentation av innehållet i rapporterna. Lundahl & Wadensjö ger även en redogörelse för nationalekonomen Gösta Bagges analys från 1917 av kvinnornas arbetsmarknadssituation.
 - 15 Ekonomer som under denna tid studerade utbudet från kvinnor på arbetsmarknaden och dess bestämningsfaktorer var Meidner (1954) och Silenstam (1970). Den låga prioriteringen av forskning om kvinnor inom den ekonomiska arbetsmarknadsforskningen fram till mitten av 1970-talet framgår bl a av en översikt över svensk arbetsmarknadsekonomisk forskning färdigställd i början av 1970-talet (Niklasson, Johannesson & Wretborn 1973). Kvinno- och jämställdhetsproblematiken ges föga utrymme i bokens diskussion av inriktningen av framtida forskning inom arbetsmarknadsekonomin.
 - 16 I 1974 års upplaga av samlingsverket *Svensk ekonomi* (red B Södersten) – en lärobok innehållande analyser av svensk ekonomi utifrån ett flertal aspekter – presenterades en översikt över kvinnans situation i svensk ekonomi i belysning av hushållsmodellen och teorier om diskriminering. Artikeln ingår i reviderad form i 1982 års upplaga, se Jonung (1982 a). 1976 framlades den första nationalekonomiska avhandlingen av en kvinna

- inom ramen för den nya svenska doktorsexamen (Gustafsson 1976). Avhandlingen innehåller bl a en ingående analys av löneskillnader mellan män och kvinnor, baserad på humankapitalteorin.
- 17 En utförligare översikt av utförd och pågående forskning finns i Jonung och Persson-Tanimura (1985). För en ingående presentation av forskningsområdet, se Gustafsson & Lantz (1985) eller Lundahl & Persson-Tanimura (red), (1983).
- 18 En översikt över svensk forskning kring arbetsutbudet och dess bestämningsfaktorer, skriven av Persson-Tanimura finns i SOU 1984:31, appendix till kapitel 5.
- 19 De som finns består av grova skattningar av produktionsvärdet av hemarbetet (Hege-land 1973, Stuart 1981).
- 20 Detta har inte i samma utsträckning varit fallet i USA. Som framgår av vår uppsats har det varit manliga ekonomer som lett teoriutvecklingen på området och manliga ekonomer har också svarat för en stor del av den omfattande empiriska forskning som teorierna gett upphov till. Däremot kan man säga att det finns en klar snedvridning såtillvida att andelen manliga forskare varit större bland dem som analyserat kvinnors arbetsmarknadssituation utifrån hushållsmodellen medan kvinnliga forskare dominerat bland dem som sökt belägga och mäta förekomsten av diskriminering av kvinnor.
- 21 Inom den utvecklingsekonomiska forskningen har däremot produktionen utanför arbetsmarknaden (främst av jordbruksprodukter) och sambanden mellan denna och marknadsproduktionen i större utsträckning studerats. Det finns också ett embryo till forskning kring hushållsproduktionen i i-länderna, främst inriktat mot att skatta värdet av hushållsproduktionen. För en översikt och referenser se Ehrenberg & Smith (1982), kapitel 7. En sammanfattning av ekonomisk forskning om frivilligorganisationer finns i Bohm (1985).
- 22 Se också Jonung & Persson-Tanimura (1981).
- 23 Svårigheterna att göra korrekta bedömningar av kostnader och intäkter i samband med produktion av varor som har direkta substitut i hemproduktion leder ofta till misstag vid samhällsekonomiska kalkyler för sådan produktion. Ett exempel är beräkningar av *lönsamheten av daghem*, vilka ofta innehåller inkonsekvenser. En debatt med sådana inslag redovisas i Edebalk (1984).

- 24 Ökningen av kvinnors förvärvsdeltagande sedan 1963 har inneburit att kvinnor i genomsnitt överfört 4 timmar per vecka från hushållssektorn till marknadssektorn. Under samma period har männen i genomsnitt minskat tiden i marknadsarbete med 8 timmar per vecka. Se Jonung (1986).

LITTERATUR

- Amsden Alice red, *The Economics of Women and Work*, New York, 1980.
- Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning, Betänkande, Stockholm, SAF-LO, 1951.
- Blaug Mark, *The Methodology of Economics*, Cambridge, 1980.
- Becker Gary, *The Economics of Discrimination*, Chicago, 1957 (2nd edition 1971).
- Becker Gary, *Human Capital, A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, New York, 1964.
- Becker Gary, "A Theory of the Allocation of Time", *Economic Journal*, vol. 75, september 1965.
- Becker Gary, *The Economic Approach to Human Behavior*, Chicago, 1976.
- Becker Gary, *A Treatise on the Family*, London, 1981.
- Björklund, Anders, "A Look at the Male-Female Unemployment Differentials in the Federal Republic of Germany, Sweden, United Kingdom and the United States of America" i Schmid G. & Weizel R. red, *Sex Discrimination and Equal Opportunity*, Gower, 1984.
- Björklund Anders & Persson-Tanimura Inga, "Youth Employment in Sweden" i Reubens Beatrice red, *Youth at Work. An International Survey*, Rowman & Allanheld, 1983.
- Bohm Peter, *Frivilligorganisationer – alternativ till den offentliga sektorn?*, Ds Fi 1985:6.
- Cain Glen, "The Economic Analysis of Labor Market Discrimination: A Survey", *Institute for Research on Poverty Special Report*, no 37, University of Wisconsin-Madison, 1984 (kommer att publiceras i *Handbook of Labor Economics*).
- Ds Ju 1979:1, *Vägar till ökad välfärd*, Liber, 1979.
- Edebalk Per Gunnar, *Förvaltningsekonomi*, Liber, 1984.
- Ehrenberg Ronald & Smith Robert, *Modern Labor Economics*, Scott, Foresman and Company, 1982.

- Gladh Lillemor, Gustafsson Siv & Lundgren Inga-Britt, *En samhällsekonomisk analys av frånavaron*, Arbetsrapport, Arbetslivscentrum, 1981:46.
- Gronau Reuben, "Leisure, Home Production and Work – The Theory of the Allocation of Time Revisited", *Journal of Political Economy*, no. 6, december 1977.
- Gustafsson, Siv, *Lönebildning och lönestruktur inom den statliga sektorn*, IUI, Stockholm, 1976.
- Gustafsson Siv, "Löneskillnader mellan män och kvinnor, en ekonometrisk analys", *Statistisk Tidskrift*, nr 3 1978.
- Gustafsson Siv, "Arbetskraftsutbud och jämställdhet mellan kvinnor och män" i *Utrikeshandel, inflation och arbetsmarknad*, IUI, 1979 a.
- Gustafsson Siv, "En statistisk analys av hemmafrurollens omfattning under 17-årsperioden 1960–76", bilaga 4 i SOU 1979:89, *Kvinnors arbete*, 1979 b.
- Gustafsson Siv, "Male-female life-time earnings differentials and labor force history" i Eliasson Gunnar, Holmlund Bertil & Stafford Frank red, *Studies in Labor Market Behavior: Sweden and the US*, IUI, Stockholm, 1981.
- Gustafsson Siv & Jacobsson Roger, "Trends in Female Labor Force Participation in Sweden", *Journal of Labor Economics*, vol 2, no 4, part 2, 1984.
- Gustafsson Siv & Lantz Petra, *Arbete och löner. Ekonomiska teorier och fakta kring skillnader mellan kvinnor och män*, IUI och Arbetslivscentrum, 1985.
- Hegeland Hugo, *Vad är hemarbetet värt?*, Stockholm, 1973.
- Institutet för arbetsmarknadsfrågor, *Svensk arbetsmarknad 1950–1968*, Stockholm, 1969.
- Jonung Christina, "Suspekta aspekter", *Ekonomisk Debatt*, nr 6, 1977.
- Jonung Christina, "Women and Social Security – The Case of Sweden" i *The Treatment of Women in the Public Pension Systems of Five Countries*, The Urban Institute, också i *Meddelande från Nationalekonomiska institutionen i Lund*, 1978:44, 1978 a.
- Jonung Christina, "ATP-systemet och kvinnorna", *Ekonomisk Debatt*, nr 8, 1978 b.
- Jonung Christina, "Kvinnorna i svensk ekonomi" i Södersten Bo red, *Svensk ekonomi*, Stockholm, 1982 a.
- Jonung Christina, "Om glädjen av barn", *Välfärdsbulletinen*, nr 4, 1982 b.
- Jonung Christina, "Patterns of Occupational Segregation by Sex in the Labor Market" i Schmid G & Weizel R red, *Sex Discrimination and Equal Opportunity*, Gower, 1984.
- Jonung Christina, "Ett tidsperspektiv på mäns och kvinnors arbete", *Välfärdsbulletinen*, nr 2, 1986.
- Jonung Christina & Persson-Tanimura Inga, "Tar den ekonomiska politiken hänsyn till jämställdhetsmålet?" i *Kvinnor och Ekonomi*, Stockholm, 1981.
- Jonung Christina & Persson-Tanimura Inga, *Nationalekonomisk forskning ur kvinno- och jämställdhetsperspektiv*, *Meddelande från Nationalekonomiska institutionen i Lund*, 1985:103.
- Jonung Christina & Thordarsson Bodil, "Sweden" i Yohalem A red, *Women Returning to Work*, Allenheld Osmun, 1980.
- Kock Karin, "Kvinnoarbete och kvinnliga löner", *Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar*, 1937.
- Kock Karin, "Kvinnoarbetet i Sverige", bilaga 1 till *Gift kvinnas förvärvsarbete*, SOU 1938:47.
- Lantz Petra, "Hemarbetets kostnader", bilaga 5 till *Kvinnors arbete*, SOU 1979:89.
- LO:s kvinnolönekommitté, *Kvinnoarbetet och kvinnolönerna*, LO, Stockholm, 1949.
- Lundahl Mats & Persson-Tanimura Inga red, *Kvinnan i ekonomin – hem, yrke, karriär*, Liber, 1983.
- Lundahl Mats & Wadensjö Eskil, *Unequal Treatment. A Study in the Neo-Classical Theory of Discrimination*, London, 1984.
- Lundahl Mats & Wadensjö Eskil, *Arbetsmarknadsdiskriminering*, bokmanus, 1985.
- Meidner Rudolf, *Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning*, Stockholm, 1954.
- Mincer Jacob, "Labor Force Participation of Married Women: A Study in Labor Supply" i NBER, *Aspects of Labor Economics*, Princeton, 1962.
- Niklasson Harald, Johannesson Jan & Wretborn Christer, *Svensk arbetsmarknadsforskning ur samhällsekonomisk synvinkel*, Prisma, 1973.
- Persson-Tanimura Inga, "Unga kvinnors utbildningsval och arbetsmarknadsinträde" i Lundahl Mats & Persson-Tanimura Inga red, 1983.
- Pettersson Marianne, *Deltidsarbetet i Sverige*, Stockholm, 1981.
- Remick H, *Comparable Worth and Wage Discrimination*, Philadelphia, 1984.
- Schwarz Brita, "Barnfamiljernas förvärvsarbete och ekonomiska situation", *Tiden*, nr 5–6, 1984.
- Silenstam Per, *Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965*, IUI, 1970.
- SOU 1938:47, *Gift kvinnas förvärvsarbete*.
- SOU 1979:48, *Arbetsliderna inför 1980-talet*.
- SOU 1979:89, *Kvinnors arbete*.

SOU 1984:31, *Arbetsmarknadspolitik under omprövning*.

Stuart Charles, "Swedish Tax Rates, Labor Supply and Tax Revenues", *The Journal of Political Economy*, vol 89, no 5, 1981.

Ståhlberg Ann-Charlotte, "Kvinnor och män i socialförsäkringssystemet" i Lundahl, Mats & Persson-Tanimura, Inga red, 1983.

Södersten Bo red, *Svensk ekonomi*, Stockholm, 1974, andra upplagan 1982.

Tegle Stig, *Part-time Employment. An Economic Analysis of Weekly Working Hours in Sweden 1963-1982*. Lund Economic Studies, 1985.

Thonstad Tore, "Sosialekonomi", i *Forskning om kvinnor*, Universitetsförlaget, Kristiansand, 1976.

Treiman D & Hartmann H red, *Women, Work and Wages: Equal Pay for Jobs of Equal Value*, Washington D.C., 1981.

Wadensjö Eskil, "Disputationer i nationalekonomi 1984 och 1985", *Ekonomisk Debatt*, nr 1, 1986.

SUMMARY

Feminist economic research

The number of female economists in Sweden is small. During 1969-85 only 9 women (out of a total of 144 persons) received Ph. D-degrees in Economics. In our paper we discuss how economic research would be influenced by an increase in the number of female research economists.

In contrast to female researchers in many other social sciences we argue that a greater number of female economists would not change the basic neoclassical economic theory and methodology of our discipline. Where we expect

there to be effects are in the applications of the basic theory and in the subject areas chosen for investigation. We show, for example, that the increase in female economists has already resulted in increased research into and knowledge about the labor market situation and conditions of Swedish women and their determinants. In the paper we indicate other areas where more female economists might contribute to more research. One such area is household production and the interaction between household and market production.

Recent decades have seen the development of new applications of the basic theory in Economics, resulting in a number of new "sub-theories" that offer great potential for analyzing problems of interest to women. In our paper we present e.g the theory of the allocation of time, the theory of human capital and the theory of household production and discuss how these theories can fruitfully be applied to questions about women's economic position. The challenge is to use and test these and other theories and thus extend our understanding of the mechanisms at work.

Another area where we believe that more female economists would make a difference is in public debate and analysis of economic and social policies that affect women and the equality between men and women. We show that today such analyses and debates often have shortcomings and analytical mistakes from a feminist point of view and it seems that such shortcomings have - at least hitherto - more often been pointed out by female than by male economists.

Christina Jonung, Inga Persson-Tanimura
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet, Box 5137
220 05 Lund
Sweden